

Erdélyi Magyar Adatbank
Alsófehér vármegye monografiája. II. kötet

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE

T Ö R T É N E T E

A RÓMAI KORBAN.

IRTA

Dr. CSERNI BÉLA

FŐGIMN. TANÁR GYULAFEHÉRVÁRT.

Bevezetés.

Mikor az Alsófehér vármegye Monografiáját összeállító bizottság megtisztelő felszólítására elvállaltam Alsófehér vármegye római hódítás alatti történetének megírását, jól ismertem a feladat nagyságát és súlyos voltát; de a már előre felismert nehéz körülményeket valódi, majdnem ijesztő színben csak akkor láttam tisztán, midőn az összegyűjtött adatok felhasználásához kezdve, a források nagy halmaza feküdt előttem, s én e mellett még azoknak sokoldalu hiányosságáról, hézagos voltáról, sőt némelyeknek megbizhatatlanságáról is meggyőződtem.

Első teendőm volt tehát kúforrásaimat tüzetesen átvizsgálni, összehasonlítani egymással s kiválogatni a legmegbízhatóbbakat, hogy annak alapján csakis a legjobbkat használjam fel ezen reám bízott nehéz, de úgy vármegyénk, valamint általában hazánkra nézve is igen fontos munkához.

S miután ezen magában véve is elég kényes és összebonyolított dolgot elvégeztem volt, sajnálattal tapasztaltam, hogy nagyon is lepad a rendelkezésemre álló forrásanyag, melyet azonban legjobb tehetségem szerint használtam fel a kitűzött cél elérésére.

Alsófehér vármegye területe a rómaiak ittléte korában a Trajanus császár által felosztott Dacia tartomány felső részébe vagy *Dacia Superior*-ba jutott, később pedig, Antoninus Pius császár alatt, Daciának újabb felosztása szerint, főrésze volt az apulumi Daciának vagyis *Dacia Apulensis*-nek, de természetesen nem a mai politikai alakban és határvonalai közt mint külön terület, hanem összefüggvén a mostani szomszéd megyék területeivel, azokkal együtt egybeolvadt az egész tartománynyal. Vármegyénknek ókori, sőt még középkori története is természetes összefüggésben van tehát egész Dacia, illetőleg egész Erdély történelmével s így előáll azon körülmény, hogy legtöbbször annak, mit a tudomány és a kutatás eddig ezen tartomány történetéből ki tudott deríteni, az a mai Alsófehér vármegye területére is vonatkozik; minek folytán egész Dacia históriájával kell foglalkoznunk, ha vármegyénk történetével a rómaiak által való elfoglaláskor és a foglalásra következő

korszakkal akarunk megismerkedni, sőt a római hódítás előtti eseményekre is vissza kell pillantanunk, hogy az ó kor fölött uralkodó homályban legalább valamivel világosabban lássuk kitűzött célpontunkat: vármegyénk területének történetét.

A nélkül, hogy túllépném feladatom határait, a mondottak alapján elkerülhetetlenül székségesnek látom, hogy mielőtt azon terület történetének megírásához kezdenék, mely a mai Alsófehér vármegyét képezi, előbb a dákok országának általános földrajzát rövid vonásokban felhasználjam áthidalásul területünknek leírásához.

Székségesnek tartom továbbá kellő rövidséggel Dacia eddigelő ismeretes legrégebb lakosaitól, az agathyrsoktól kezdve, átmenvén a dákok rövid történetére, ecsetelvén egyszerű vázlatban azoknak vallását, kormánylatát, nyelvét, Nagy Sándor és Lysimachossal vívott háboruit pedig bevezetésül venni a rómaiakkal való érintkezéséhez.

Kiindulási pontul okvetetlenül fel kell említenem Syrmus (Sarmiz), Dromichaites királyokat és azután Orole királynak első hadjáratát a rómaiak ellen.

Annál kevésbbé maradhatnak ki feladatom keretéből Boerebista, Koty (Cotys) királyok hadjáratái a római tartományokkal szemben; továbbá Decebalus hadjáratái Domitianus római császár ellen; a dákok győzelmei a rómaiak fölött és ezeknek szégyenletes adófizetése.

Ezek után már közelebb állok feladatom megoldásához, miért is Trajanus császár Dacia elleni hadjáratának leírására csak kevés sort engedvén, Decebalus legyőzete és halála futólagos rajzolás után már Dáciában látható leszen Trajanus, mint e tartománynak ura.

S midőn a rómaiaknak Dacia iránti érdeklődésük ecsetelésére áttérendek, Dacia kincseiről, arany- és sóbányáiról, gyógyfürdőiről fogok szólni, akkor már vármegyénk történetének kellő helyén lévén, bátrabban tárgyalhatom Daciának római tartományyá való átalakítását.

De akkor is át kell csapnunk egy kissé vármegyénk mostani határvonalain, mert szerves összefüggésben valának a vármegyénk területén levő városok a jelenlegi szomszéd vármegyék területén levő akkori római városokkal és őrhelységekkel, összefüggésben állottak egymással az utak és általában az akkor létezett intézmények által is.

Vármegyénk területe akkor már főszerepre jutott Dáciában; mert Antoninus Pius császár (K. u. 137—161) alatti felosztás alkalmával Dacia közbelső része, a tartomány szíve, a *Dacia Apulensis* nevet kapta, s pedig Apulumról, vármegyénkben akkor már felviruló városáról s ez annál inkább kiemelhető, mert ugyanezen kerületbe esett Decebalus dák királynak volt fő- és székvárosa Sarmizegetusa is, mely Hadrianus császár (K. u. 117—138) óta Ulpia Trajana-, vagy Ulpia Trajana Augusta Dacia Sarmizegetusának nevezetett.

Sarmizegetusa (Hunyad vármegyében, Várhely mellett) a rómaiak által történt elfoglalása után mindenesetre mint Daciának akkori leg-

nagyobb városa sokáig fővárosa is maradt a tartománynak. A római legatusoknak székhelye és a tartományi országgyűlés (Concilium trium Daciarum) fészke volt, mely K. u. 238 év óta metropolisnak is neveztetett; de nem maradt mindig az, mert a tények bizonyítják, hogy később a főnebb említett római legatusoknak székhelye Apulum kellett hogy legyen, mert a legatusnak numerus singularium, equites és pedites singulares nevű törzsőrségei, melyek a főszékhelyen nevezetes szerepet játszottak, itt vármegyénkben, Apulumban laktak, miből teljes biztonnággal lehet következtetni, hogy Apulum a legatus consularis-nak rendes székhelye volt.

Ezen következtetés helyessége kitünik azon tényből is, hogy az Alsófehérvármegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi egyletnek az 1890—1895-iki években folytatott római ásatásai alkalmával főképpen a numerus singularium és a pedites singulares-nek bélyegeivel ellátott téglák tömérdek mennyiségben kerültek napvilágra, s nem képzelhető, hogy a legatusnak gardistái Apulumban éltek, míg maga a legatus consularis Sarmizegetusában lakott.*

Teljes joggal feltehetjük tehát, hogy Apulum, mely az ismeretes összes források szerint a római hadsereg főszékhelyének nevezetik, egyszersmind — legalább K. u. 248. év óta egészen a rómaiak ittmaradása végéig -- a helytartónak székhelye is volt; miért is Daciának katonai és politikai élete vármegyénkben összpontosult, mely körülmény nagy előnyt és fontosságot kölcsönzött vármegyénknek a többi kerületek fölött.

S vármegyénk ezen fontosságát emeli még azon körülmény is, hogy a *Provincia Apulensis* procuratora is a legmagasabb rangú volt collegái közt, mert az a három provinciára felosztott Dacia helytartójának esetleg helyettese is lehetett; utána következett a *Provincia Parolissensis* procuratora, s a legkisebb rangú volt a *Provincia Malvensis-é*.

A vármegyénk területén lezajlott események minden bizonyynyal mérvadók voltak ugyan egész Daciára nézve, de azért mégis feladatomban keretében maradván, csakis a Provincia Apulensis történetét, még pedig Trajanus császártól (K. u. 101. é.) L. Claudius Domitius Aurelianus császárig (K. u. 274. 275. é.) fogom forrásaim szűk és korlátolt terjedelméhez képest részletesebben közölni, mely alkalommal a római XIII. gemina legio története, a katonai élet, a közigazgatás, a köz- és magánélet rövid leírása munkám keretéből egyáltalán ki nem maradhat.

Igen fontosnak tartom mindazon rómaiak előtti és a rómaiak korából való leleteket s főképpen azon feliratos vagy bélyeges kő és

* Az Alsófehérvármegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi egylet évkönyvei. 1891. 1892. 1894. 1895. 1896. 1897. — Mommsen, Eph. ep. IV. p. 404. Marquardt, II³ p. 489. Domaszewski, Arch. epigr. Mitth. X. p. 22. XIII. p. 99. Zangemeister, Westdeutsche Zeitschrift XI. (1892) p. 283. Dr. Jung Julius, Fasten d. Prov. Dacien (1894) p. 179.

agyag tárgyakat, melyek Alsófehér vármegye területén ez ideig napvilágra kerültek, legpontosabban felvenni munkám körébe, mert ezeknek alapján Monografiánk kútforrásul fog szolgálni az ezen téren működő tudósoknak, kik könyvünkben összehordva találják mind azt, mit különben számos helyen szétszórva és sok művekből kellene összegyűjteniök.

L. Claudius Domitius Aurelianus alatt (K. u. 274. v. 275. év) lejár a rómaiak uralma Daciában, s ekkor kezdődik vármegyénk története a népvándorlási korszak alatt a magyarok bejöveteléig.

Rövideden kell szólanom főképen a gótokról, a rómaiak Daciából való lassankénti kivonulásáról s pedig először a *Dacia Superiorból* (Dacia Parolissensis és Dacia Apulensis kerületekből) és áthuzódásokról Dacia Inferiorba (Moesia, Dacia Malvensisbe).

Kevés szóval érintem azután a Daciában uralkodó anarchiát, a bányák és városok elpusztulását.

Feladatom szabatos megoldása céljából felosztom a tárgyalás alá eső történeti részt három szakaszra, u. m.

I. Vármegyénk területe a római hódítás előtt.

II. Vármegyénk területe a római hódítás alatt, mint a Dacia Provincia Augusti része, a rómaiak kivonulásáig.

III. Vármegyénk területén talált római maradványok és leletek statistikája és rövid leírása.

Szerény munkálatomat most sorsára bocsátván, csak azon — lélek-ből jött — kívánságnak adok kifejezést, hogy bár csak némi hasznot szereztem volna általa az olvasni és kutatni szerető, művelt közönségnek.

